

ВИДИ РОСЛИН, КУЛЬТИВОВАНІ В БОТАНІЧНОМУ САДУ ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ MSUD)

О.Ю. Бондаренко, Ю.С. Назарчук, Є.Д. Файрушин

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова (м. Одеса, Україна)

e-mail: o.bondarenko@onu.edu.ua; ORCID: 0000-0002-2383-6615

e-mail: bio_july@hotmail.com; ORCID: 0000-0002-7046-958X

e-mail: fairushinev94@gmail.com; ORCID: 0009-0007-1744-6569

*Підґрунтям для первинних моніторингових досліджень регіональних флор є аналіз літературних джерел та гербарних матеріалів. Площами, на яких здійснювалася первісна концентрація нових, інтродукованих рослин часто є ботанічні сади. Цінність ботанічних садів і у тому, що тут, як правило, проводиться всебічна наукова робота з новими видами. Метою дослідження є виявлення та аналіз екземплярів видів рослин, які зберігаються в історичних (іменних) гербарних колекціях MSUD та зібрані у період становлення та розвитку ботанічного саду при Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова (сучасна назва). Досліджували чотири гербарні колекції: Вищих Жіночих Педагогічних курсів, Новоросійського університету, зібрання П.С. Шестерикова, Е.Е. Ліндемана. Наведено конспект знайдених видів та форм рослин. Колекторами є: Нордман Олександр Давидович (один гербарний зразок), Зеленецький Микола Миколайович (39), Басарська Лідія Дометіанівна (п'ять), Шестериков Петро Степанович (два), Рішаві Людвіг Адальбертович (12), Вальц Яків Якович (один). Загалом, виявлено 60 гербарних аркушів видів та форм рослин різних колекторів, переважно періоду середини XIX та початку XX ст. Вони представляють 45 видів і форм із 16 родин; ще один екземпляр, визначений лише до роду. Найбільше видів належать до родини *Cupressaceae* — вісім видів та один рід. А також — родини *Pinaceae*: 17 видів та форм. У переважній більшості виявлені види — це дерева або чагарники. Нині у м. Одеса можна знайти 22 види із відмічених. До того ж 12 з них (54,55%) трапляються «поодинокі» у вузькому спектрі екоотів міста, що є елементами насаджень загальною, обмеженою, спеціального призначення. 15 з них досі є компонентами території Ботанічного саду ОНУ — 68,18%; сім видів (31,82%) зустрічаються «всюди». Серед віднайдених зразків є представники важливих груп видів рослин. Так, *Ginkgo biloba* L. — рідкісна рослина із переліку созофітів для Одеської обл. Також вид *Amorpha fruticosa* L. є видом-трансформером» із високою інвазійною спроможністю.*

Ключові слова: інтродуковані види рослин, гербарні колекції, Одеса.

ВСТУП

В умовах кліматичних змін, урізноманітнення напрямів антропогенного навантаження на природні ценози (зокрема і в результаті формування особливих типів ценозів — урболандшафтів), моніторингові флористичні дослідження не втрачають, а навпаки — набувають особливої актуальності. Основою для них є первинне виявлення та розуміння базових рис природної флори, а також — засад формування флор

населених пунктів різних масштабів та функціонального призначення. Найцікавішими є флори великих міст, оскільки тут сконцентровані різні форми людської діяльності, територія характеризується розвинутою транспортною мережею. Як правило, міста оточені сільськогосподарськими землями, що також є цікавими у флористичному відношенні, та часто постають осередками синантропної компоненти урбоценозів.

Роботи з озеленення міст півдня України почалися одночасно із їх започаткуван-

ням, благоустроєм. Флористична компонента озеленення є істотною складовою структури міст [1–3].

Основою для первинних моніторингових досліджень у флористиці є аналіз літературних джерел та гербарних матеріалів. Ділянками, на яких здійснювалася первинна концентрація нових, інтродукованих рослин часто були і залишаються ботанічні сади. Їх цінність також і у тому, що тут, як правило, проводиться цілеспрямована всебічна наукова робота з новим флористичним матеріалом. Як наслідок, навіть ізплином часу, саме інформація про види рослин ботанічних садів є найповнішою, науково вивіреною та базисною для вивчення, принаймні, культивованої фракції регіональних флор.

Метою дослідження є виявлення та аналіз екземплярів видів рослин, які зберігаються в історичних (іменних) гербарних колекціях MSUD (Одеський національний університет імені І.І. Мечникова), та які стосуються періоду становлення й розвитку ботанічного саду м. Одеси (до початку ХХ ст.).

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сучасні аспекти формування озеленення м. Одеси — збільшення видового складу та формування різноманіття за рахунок інтродуцентів. Цей процес проходить паралельно із процесом випадання аборигенних та нестійких у міських умовах інтродукованих видів рослин [1; 4].

Ці тенденції мають низку аспектів, наслідки яких, за сучасних глобальних кліматичних змін, а також — за нестачею новітніх практичних знань у конкретних умовах півдня України, прогнозувати, на жаль, важко. Серед таких, вважаємо важливими формування низки садових центрів і розсадників, які займаються підбором, введенням у регіон та вирощуванням декоративних видів, оскільки частина з них є аматорськими, — в їх роботі не приділяється увага належному оформленню видових, сортових, гібридних форм. Отже, можлива гібридизація нових видів і форм із корінни-

ми видами рослин, поява синантропних видів, частина з яких може виявитися інвазійною, принаймні, за регіональних умов, що підтверджується даними В.В. Протопопової із колегами [5]. Такі приклади для півдня України, зокрема Одещини, за відомостями О.Ю. Бондаренко та Ю.С. Назарчук, уже фіксовано [6; 7]. Є певний спектр видів, які, будучи привнесені на терени України як господарсько-важливі — з часом натуралізуються та стають небезпечними навіть для природних ценозів [5].

Як правило, формування системи озеленення особливо великих міст — має певні етапи, що наочно показано на прикладі м. Одеса. За даними В.В. Немерцалова, сучасна дендрофлора цього міста охарактеризована 689 видами з 204 родів та 78 родин. На перших етапах вирощували певні рослини, які мали безпосереднє господарське значення. Їх підбір здійснювали безсистемно, спонтанно. Згодом — із структуруванням міської забудови починається організований процес інтродукції видів рослин [1].

Часто види рослин для міського озеленення вирощують та акліматизують на спец. ділянках ботанічних садів. Окрім наукової роботи, вони ж проводять широку просвітницьку діяльність [8; 9]. В Одесі існує лише один ботанічний сад — при Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова. Нині Ботанічний сад ОНУ займає дві території. Основна територія ботанічного саду з 1880 р. розміщується на так званій «університетській дачі» — на Малому Фонтані, Французький бульвар, 87 (директором бот. саду у той час був Л.В. Рейнград). Це, нині, так звана «стара» територія ботанічного саду. «Нова» розміщується неподалік за адресою: Французький бульвар, 48/50 [10].

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Досліджували історичні колекції гербарію Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (MSUD):

□ *гербарна колекція Вищих Жіночих Педагогічних курсів* (надалі — ГВЖПК) —

нараховує понад 7540 гербарних аркушів. Однак колекція наразі знаходиться у стадії «перенумерації», оскільки кількість екземплярів видів рослин із різних локацій — перевищує заявлену кількість гербарних аркушів. Представлені збори слухачок курсів, а також — видатних вчених того часу (зокрема М. Зеленецького). Орієнтовні строки зборів видів рослин — кінець XIX — початок XX ст.;

□ *гербарна колекція Новоросійського університету* (надалі Н.У.Н.Р.), в основі якої перебуває гербарій Рішельєвського ліцею (на базі якого сформовано університет). Ця колекція містить чи не найстаріші збори MSUD. Декілька гербарних аркушів датовано XVIII ст. Недоліком колекції є те, що значна частина матеріалів друквана старонімецькою мовою або почерк рукописних етикеток украй незрозумілий. Багато екземплярів оформлено не за загальноприйнятими правилами, тому їх наукова цінність — обмежена. За попередніми даними, колекція нараховує понад 17000 гербарних аркушів, проте містить більше 20000 екземплярів видів та форм (матеріали декількох авторів та локацій розміщуються на одному гербарному аркуші тощо). Колекція потребує значного доопрацювання. Збірка представлена надвальною кількістю локацій та авторів, різними роками зборів (різниця деяких становить понад 100–150 років);

□ *іменна колекція П.С. Шестерикова* (надалі — Кол. П. Шестерикова) складається із 50 папок, 2021 гербарного аркуша, включає 1494 видів з 96 родин [11]. На основі цих зборів видано «Определитель...» [12]. Недоліком колекції є відсутність на етикетках точних локацій та дат зборів (за невеликим виключенням). Проблемою є також і неформатний, великий розмір гербарних аркушів, що утруднює роботу з колекцією. Орієнтовні строки зборів видів рослин — кінець XIX — початок XX ст.;

□ *іменна колекція Е.Е. Ліндемана* (надалі — Кол. Е. Ліндемана) представлена 7931 гербарним аркушем, на яких розміщується екземпляри 5116 видів із 212 родин. Колекція містить матеріали понад 400 різних ко-

ллекторів із різних регіонів та країн, зібрані, у позаминулому — на початку минулого сторіччя [13]. Колекція є «спадковою», перші екземпляри почав збирати ще батько Едуарда Ліндемана — Еммануїл Ліндеман на території сучасної Прибалтики.

Номенклатурні назви видів наведено відповідно до [14]. Або [15] — у цьому випадку перед назвою виду стоїть знак «*». Якщо вид не вдалося ідентифікувати за цими базами — перед назвою виду або форми стоїть знак «!».

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Конспект видів (у порядку розміщення родин за латинським алфавітом), зібраних на території ботанічного саду м. Одеса наведено далі у певному порядку (скорочення, прийняті на етикетці — збережені). Спочатку розташована загальноприйнята назва виду [14; 15]. Позначення колекції, в якій виявлено екземпляр виду. Назва виду, вказана у колекції (якщо вона різниться від сучасної). Порядковий номер гербарного аркуша у колекції. Позначення локації. Дата збору (якщо є). Колектор (якщо є).

Anacardiaceae

Rhus coriaria L. Н.У.Н.Р.: № 9497. Hort. Odessam. Nordmann.

Araucariaceae

! *Araucaria excelsa* R.Br. ГВЖПК: № 126. Ботанічний сад. Одеса. IX.1919. Leg., det. М. Зеленецький.

Caesalpinjiaceae

Gleditsia triacanthos L. ГВЖПК. *Gleditschia triacantha* L.: 1291.2. Університет. Ботанічний сад. Одеса. 15/IX. 1917. Leg., det. Лід. Басарська.

Convallariaceae

Polygonatum multiflorum (L.) All. Н.У.Н.Р.: № 2373. Одеса Бот. сад. Квітень. Вальц.

Cupressaceae

Cupressus funebris Endl. ГВЖПК: № 191.2. Ботанічний сад Одеса. IX.1919. Leg., det. М. Зеленецький.

**Juniperus bermudiana* L. ГВЖПК.
Juniperus Bermudiana L.: № 200. Ботанічний сад. Одеса. IX. 1919. Leg., det. М. Зеленецький.

Juniperus chinensis L. ГВЖПК: 201. Ботанічний сад. Одеса. IX.1919. Leg., det. М. Зеленецький.

Juniperus communis L. ГВЖПК: № 202. 2. Ботанічний сад. Одеса. IX.1919. Leg., det. М. Зеленецький.

Juniperus sabina L. ГВЖПК. *Juniperus Sabina* L.: № 207.1. Універ. ботан. сад. Одеса. 14/IX. 1919. Leg., det. Лід. Басарська.

Juniperus virginiana L. ГВЖПК: № 208. 10. Ботанічний сад. Одеса. IX. 1919. Leg., det. М. Зеленецький.

! *Libocedrus* sp. ГВЖПК: № 209.2. Ботанічний сад. Одеса. IX. 1919. Leg., det. М. Зеленецький.

Platycladus orientalis (L.) Franco. ГВЖПК: № 185.11. Ботанічний сад. Одеса. IX. 1919. Leg., det. М. Зеленецький.

Thuja occidentalis L. ГВЖПК: № 211.5. Ботанічний сад, Одеса. 1919. М. Зеленецький; № 211.2. Ботанічний сад. Одеса. X.1919. Leg., det. М. Зеленецький.

Fabaceae

Amorpha fruticosa L. ГВЖПК: № 1243. Університетськ. Ботаніч. сад. Одеса. 15/IX. 1917. Leg., det. Лід. Басарська.

Fagaceae

**Castanea vesca* Gaerth. Кол. Е. Ліндемана. *Castanea vesca* Garth. 1788 (*Fagus Castanea* L. 1737; *Castanea sativa* Mill. 1768; *C. vulgaris* Lam. 1783): № 6672. Hort. botan Odessanus. 9 septb. 1893. Prof. L. Rischawi. Herb. Ed. Lindemann.

! *Quercus pedunculata* Ehrh. var. *argenteo-picta* Hort. Кол. Е. Ліндемана: № 6676. Hort. Botan. Odessan. 9 sept. 1893. L. Rischawi. Herb. Ed. Lindemann; № 6677. Hort. Botan. Odessan. 9 sept. 1893. L. Rischawi. Herb. Ed. Lindemann.

! *Quercus pedunculata* Ehrh. var. *pulverulenta* Gerb. ГВЖПК: № 681.19. Од. бот. сад. Зібр. Рішаві. Визн. М. Зеленецький; № 681.20. Одеськ. бот. сад. Leg. Л. Рішаві. Det. М. Зеленецький.

Ginkgoaceae

Ginkgo biloba L. Кол. Е. Ліндемана. *Ginkgo biloba* L. 1771 (*Salisburia adiantifoha* Sm. 1797; *S. ginkgo* Rich. 1826). № 0.183. Hort. Botan. Odessan. 9 Sept. 1893. L. Rischawi. Herb. Ed. Lindemann.

Loacaceae

**Blumenbachia insignis* Schrad. Кол. Е. Ліндемана. *Blumenbachia insignis* Schrad. 1825 (*Loasa palmata* Spr. 1825): № 2903. ex horto botan. Odessan. 9.09.1893. L. Rischawi. Herb. Ed. Lindemann.

Malvaceae

**Gossypium indicum* Lam. (*G. aglandulosum* Cav. 1787). Кол. Е. Ліндемана. *Gossypium indicum* Lam. (*G. aglandulosum* Cav. 1787): № 3167. Hort. Bot. Odessan. 9.09. L. Rischawi. Herb. Ed. Lindemann.

! *Gossypium simense* Ten. (*G. [drinense]* Fisch. Otto.). Кол. Е. Ліндемана: № 3167. Hort. Bot. Odessan. 9.09. L. Rischawi. Herb. Ed. Lindemann.

Oleaceae

! *Fraxinus excelsior* L. var. *argenteo-picta* Hort., α *argentea* Desf. 1809. Кол. Е. Ліндемана: № 3630. Hort. Botan. Odessan. 8.08. 1893. L. Rischawi. Herb. Ed. Lindemann.

! *Fraxinus excelsior* L. var. *concolorifolia* Hort. Кол. Е. Ліндемана: № 3629. Hort. Botan. Odessan. 9.09.1893. L. Rischawi. Herb. Ed. Lindemann.

Passifloraceae

! *Loasa urens* Jacq. 1767. (*L. hispida* Lam. 1789). Кол. Е. Ліндемана: № 2902. Ex. horto botan Odessan. 9.09.1893. L. Rischawi. Herb. Ed. Lindemann.

Pinaceae

! *Abies arizonica* Merriam. var. *argentea*. ГВЖПК: № 130.1. Ботаніч. сад. Одеса. IX.1919. Leg., det. М. Зеленецький.

**Abies concolor* Lindl. & Gordon. ГВЖПК. *Abies concolor* Lindl. et Gord. № 133.1. Ботанічний сад. Одеса. IX.1919. Leg., det. М. Зеленецький.

**Abies fraseri* Lindl. ГВЖПК. *Abies Fraseri* Lindl.: № 134.1–2. Ботанічний сад. Одеса. IX.1919. Leg., det. М. Зеленецький.

***Abies nordmanniana* (Steven) Spach.**

ГВЖПК. *Abies Nordmanniana* Link.: 135.9–10. Ботанічний сад. Одеса. IX.1919. Leg., det. М. Зеленецький.

***Abies sibirica* Ledeb.** ГВЖПК: № 138.2.

Ботанічний сад. Одеса. IX.1919. Leg., det. М. Зеленецький.

! *Cedrus Libani* Barr. (*Cedrus libani* Barr.).

ГВЖПК: № 141.3. Ботанічний сад. Одеса. IX.1919. Leg., det. М. Зеленецький.

**Picea alba* Link. ГВЖПК: № 144.2.

Ботанічний сад. Одеса. X. 1919. Leg., det. М. Зеленецький.

***Picea engelmannii* W.Parry ex Engelm.**

ГВЖПК. *Picea Engelmannii* Englm. 145.2. Ботанічний сад. Одеса. IX. 1919. Leg., det. М. Зеленецький.

**Picea excelsa* DC. ГВЖПК: № 146.1.

Ботанічний сад. Одеса. IX. 1919. Leg., det. М. Зеленецький.

**Picea polita* Carrière. ГВЖПК. *Picea polita* Carr.: № 152.1.–152.2.

Ботанічний сад. Одеса. IX.1919. Leg., det. М. Зеленецький.

***Picea pungens* Engelm.** ГВЖПК: № 153.1.

Ботанічний сад. Одеса. IX.1918. Leg., det. М. Зеленецький.

**Pinus laricio* subsp. *austriaca* (Höss) Endl.

ГВЖПК. *Pinus laricio* Poir. var. *austriaca* Endlich.: № 166.1–2. Ботанічний сад. Одеса. IX.1919. Leg., det. М. Зеленецький.

***Pinus mugo* Tarra (*Pinus montana* Mill.).**

ГВЖПК. *Pinus montana* Mill.: № 169.4. Ботанічний сад. Одеса. IX.1919. Leg., det. М. Зеленецький.

***Pinus strobus* L.** ГВЖПК: № 176.1.

Ботанічний сад. Одеса. IX.1919. Leg., det. М. Зеленецький; № 176.2. Університ. Ботаніч. саду. Одеса. 2/X. н.ст. Leg., det. Лід. Басарська; № 176.4. Ботанічний сад. Одеса. IX.1919. Leg., det. М. Зеленецький.

***Pinus sylvestris* L.** ГВЖПК: № 178.8.

Ботанічний сад. Одеса. IX.1919. Leg., det. М. Зеленецький.

! *Pseudotsuga Douglasi glauca*. ГВЖПК:

№ 178.12. Ботанічний сад. Одеса. IX.1919. Leg., det. М. Зеленецький.

***Tsuga canadensis* (L.) Carrière.** ГВЖПК.

Tsuga canadensis Carrière.: № 178.15. Ботанічний сад. Одеса. IX.1919. Leg., det. М. Зеленецький.

Ranunculaceae

***Clematis vitalba* L.** Кол. П. Шестерикова: № 3. Знайдено здичавілим в Одеському Ботанічному саду; часто розводиться в садах. Floret: все літо; знайдено квітучим 25/VII. P. Schesterikow. Flora Chersonensis.

Rhamnaceae

***Paliurus spina-christi* Mill.** Кол. П. Шестерикова. *Paliurus aculeatus* Lam. [*P. spina-christi* Mill.]: № 310. В Одеському колишньому ботаніч. саду. Floret: влітку, знайдено кв. 19.VII. P. Schesterikow. Flora Chersonensis.

Taxodiaceae

**Cryptomeria japonica* (L.f.) D. Don. ГВЖПК. *Cryptomeria japonica* Don.: № 179.2. Ботанічний сад. Одеса. IX.1919. Leg., det. М. Зеленецький.

! *Taxus baccata* L. var. *pyramidalis* Hort. ГВЖПК: 120.6–7. Ботанічний сад. Одеса. X.1919. Leg., det. М. Зеленецький.

! *Taxus baccata* L. var. *pendula*. ГВЖПК: № 120.12. Ботанічний сад. Одеса. X.1919. Leg., det. М. Зеленецький.

Отже, серед знайдених гербарних зразків представлено збори таких колекторів:

➤ Нордман Олександр Давидович (1803–1866). Запрошений викладати природничу історію у Рішельєвський ліцей, на базі якого у майбутньому буде створено Новоросійський університет, нині – ОНУ імені І.І. Мечникова. З 1834 р. О. Нордман став завідувачем Одеського ботанічного саду. З 1842 р. – офіційний директор [16]. За авторства цього вченого виявлено один зразок рослини *Rhus coriaria* у колекції Н.У.Н.Р. Дата збору невідома, проте період має обмежуватися термінами перебування вченого у м. Одеса: від 1830 до 1848 рр.

➤ Зеленецький Микола Миколайович (1859–1923) – завідувач кафедри морфології та систематики рослин (1920–1923), очолював ботанічний Одеський університет (1920–1921). Вчений був одним із засновників сучасного гербарію ОНУ імені І.І. Мечникова [17]. Його збори видів рослин ботанічного саду сконцентровані у гербарній колекції ВЖПК, датуються 1917,

1919 рр. та представлені 39 гербарними аркушами.

➤ Басарська Лідія Дометіанівна (1890–1955) – асистент кафедри морфології та систематики рослин Одеського університету впродовж 1920–1923 рр. Основні наукові інтереси – лікарські рослини, засоби боротьби з бур'яновими рослинами, працювала також на базі Одеської обласної сільськогосподарської дослідної станції. Була ученицею М.М. Зеленецького [17]. Гербарні зразки за її авторства зібрані у 1917, 1919 рр. та представлені лише 5 аркушами.

➤ Шестериков Петро Степанович (1859–1929) – сформував перший визначник флори околиць м. Одеса [12], був членом Товариства природознавців [17]. Оскільки науковець віддавав перевагу дикорослим видам – із ботанічного саду представлені лише два екземпляри рослин: *Clematis vitalba*, екземпляр якого знайдено як «здичавіле» у бот. саду. А також – *Paliurus spina-christi*, рослину якого було виявлено «в Одеському колишньому ботаніч. саду». Можливо, мається на увазі територія на подвір'ї головного корпусу колишнього Новоросійського університету (м. Одеса, Дворянська, 2) [10].

➤ Рішаві Людвіг Адальбертович (1851–1915) – у гербарних матеріалах: L. Rischawi або Рішаві. Це професор, завідувач кафедри ботаніки у Новоросійському університеті (1885–1893). У цей самий час – керував ботанічним садом м. Одеса. У колі його наукових інтересів – фізіологічні роботи із тропізму рослин, а також альгологічні дослідження [17]. Л.А. Ріша-

ві зібрав 12 гербарних зразків. Чотири з них – не датовано. Вісім представлених 1893 роком збору.

➤ Вальц Яків Якович (1841–1904). Закінчив Київський університет, згодом працював там екстраординарним професором кафедри ботаніки, був президентом Київського товариства природознавців. З 1871 р. – ординарний професор, з часом – завідувач кафедри ботаніки Новоросійського університету, а також – президент Новоросійського товариства природознавців [17]. В історичних колекціях з Одеського ботанічного саду знайдено лише один гербарний зразок рослини виду *Polygonatum multiflorum*, без дати збору. Крім того, представлено багато зразків за авторства цього видатного ботаніка, зібраних у ботанічному саду м. Києва до його переїзду у м. Одеса (їх у цій роботі не аналізовано).

Отже, відзначено 60 гербарних аркушів видів від різних колекторів, переважно періоду середини XIX та початку XX ст., рослини яких зібрано на території Одеського ботанічного саду. Вони представляють 45 видів і форм із 16 родин, а також один екземпляр, визначений лише до роду. Найбільше видів відносяться до родини Кипарисові – 8 видів та один рід. А також – родини Соснові – 17 видів та форм. За [14; 15] вдалося ідентифікувати 33 види. У переважній більшості – це дерева або чагарники.

За даними Немерцалова В.В. [18], у м. Одеса можна знайти 22 види із відмічених нами. До того ж 12 з них (54,55%) зустрічаються «поодинокі» у вузькому спектрі екоотопів (табл.).

Характеристика локацій та частоти трапляння аналізованих видів м. Одеса за сучасних умов [18]

Латинські назви видів та родин	Локації, екотопи	Частота трапляння
Anacardiaceae		
<i>Rhus coriaria</i> L.	Ботанічний сад ОНУ, приватні садиби	Поодинокі
Caesalpiniaceae		
<i>Gleditsia triacanthos</i> L.	Всюди	Масово

Латинські назви видів та родин	Локації, екотопи	Частота трапляння
Cupressaceae		
<i>Juniperus chinensis</i> L.	Ботанічний сад ОНУ, елітне озеленення	Поодинокі
<i>Juniperus communis</i> L.	Ботанічний сад ОНУ, вуличне озеленення, елітне озеленення, парки, сквери, санаторії	Поодинокі
<i>Juniperus sabina</i> L.	Всюди	Часто
<i>Juniperus virginiana</i> L.	Всюди	Масово
<i>Platycladus orientalis</i> (L.) Franco.	Всюди	Масово
<i>Thuja occidentalis</i> L.	Всюди	Масово
Fabaceae		
<i>Amorpha fruticosa</i> L.	Всюди	Часто
Ginkgoaceae		
<i>Ginkgo biloba</i> L.	Ботанічний сад ОНУ, елітне озеленення, парки, сквери, приватні садиби, санаторії	Поодинокі
Pinaceae		
<i>Abies concolor</i> Lindl. & Gordon.	Ботанічний сад ОНУ, санаторії	Поодинокі
<i>Abies fraseri</i> Lindl.	Ботанічний сад ОНУ, санаторії	Поодинокі
<i>Abies nordmanniana</i> (Steven) Spach.	Ботанічний сад ОНУ, парки, сквери, санаторії	Зрідка
<i>Abies sibirica</i> Ledeb.	Ботанічний сад ОНУ	Поодинокі
<i>Picea polita</i> Carrière	Ботанічний сад ОНУ, елітне озеленення, приватні садиби	Поодинокі
<i>Picea pungens</i> Engelm.	Всюди	Масово
<i>Pinus mugo</i> Tarra	Ботанічний сад ОНУ, елітне озеленення	Поодинокі
<i>Pinus strobus</i> L.	Ботанічний сад ОНУ, приватні садиби, елітне озеленення, парки, сквери, санаторії	Зрідка
<i>Pinus sylvestris</i> L.	Ботанічний сад ОНУ, приватні садиби, елітне озеленення, парки, сквери, санаторії	Часто
<i>Tsuga canadensis</i> (L.) Carrière.	Ботанічний сад ОНУ	Поодинокі
Ranunculaceae		
<i>Clematis vitalba</i> L.	Приватні садиби, Ботанічний сад ОНУ, санаторії, дворове і внутрішньоквартальне озеленення, елітне озеленення, кладовища	Поодинокі
Rhamnaceae		
<i>Paliurus spina-christi</i> Mill.	Ботанічний сад ОНУ, приватні садиби, санаторії, дворове і внутрішньоквартальне озеленення, елітне озеленення	Поодинокі

Тому, ці види рослин є елементами насаджень загального, обмеженого, спеціального призначення [18]. З них 15 (68,18%) досі залишаються компонентами території Ботанічного саду ОНУ; сім видів (31,82%) зустрічаються «всюди».

Серед віднайдених зразків є представники важливих груп видів рослин. Так, *Ginkgo biloba* L. — рідкісна рослина із переліку рослин Одеської обл., та має категорію «екзот» [19].

Також *Amorpha fruticosa* L. є видом з високою інвазійною спроможністю. А також — «трансформером», що «активно та масово представлений в окремих районах» [5].

ВИСНОВКИ

Виявлено екземпляри видів рослин, які зберігаються у чотирьох історичних (іменних) гербарних колекціях MSUD, зібраних на території ботанічного саду м. Одеси при Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова. Сформовано конспект цих видів та форм рослин. Серед колекторів тут: Нордман О.Д. (один гербарний зразок), Зеленецький М.М. (39), Басарська Л.Д. (п'ять), Шестериков П.С. (два), Рішаві Л.А. (12), Вальц Я.Я. (один). Виявлено 60 гербарних аркушів видів та форм рослин різних колекторів, періо-

ду середини XIX — початку XX ст. Вони представляють 45 видів і форм із 16 родин. Найбільше екземплярів відносяться до родин *Cupressaceae* (8 видів) та *Pinaceae* (17 видів та форм). З цих рослин нині у м. Одеса можна знайти 22 види; більшість з них (54,55%) зустрічаються «поодинокі» у насадженнях загального, обмеженого, спеціального призначення; 15 видів до цього часу є компонентами території Ботанічного саду ОНУ — 68,18%; сім видів (31,82%) зустрічаються «всюди». Також, вид *Ginkgo biloba* L. — созофіт із переліку рідкісних рослин Одеської обл., що має категорію «екзот»; вид *Amorpha fruticosa* L. є видом із високою інвазійною спроможністю та «трансформером» навколишнього середовища. Отже, ботанічні сади не втрачають ресурсної значущості в акліматизаційній, інтродукційній роботі, особливо для регіональних культивісних флор, які мають свої екологічні особливості. На відміну від аматорських центрів поширення культивованих видів рослин, ботанічні сади забезпечують наукове підґрунтя таких робіт. Зокрема, тут здійснюють спектр досліджень видових, формових рис рослин, із можливим подальшим прогнозуванням перспектив існування цих видів у даному регіоні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Немерцалов В.В., Коваленко С.Г., Васильєва Т.В. Этапы интродукции древесно-кустарниковых растений в дендрофлору Одессы. *Вестник ВГУ. Сер.: География. Геоэкология*. 2010. № 2. С. 89–91.
2. Касьяновський В.О. Історичний нарис. З історії благоустрою та озеленення міста Миколаєва. Кінець XVIII — XIX ст.: зб. Миколаїв, 2016. С. 34–40. URL: <http://www.niklib.com/resource/ozelenennya.pdf>.
3. Вулиці та дороги населених пунктів. ДБН В.2.3-5:2018. *Інформаційний бюлетень Мінрегіону України*. 2018. № 5. С. 36–38. URL: <https://www.slideshare.net/ssuser6b7473/7511-23-52018>.
4. Немерцалов В.В. Оцінка фітосанітарного стану зеленої зони міста Одеси. *Рослини та урбанізація: VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 5 берез. 2019 р.). Дніпро, 2019. С. 128–129. URL: <http://surl.li/trqil>.
5. Протопопова В.В. та ін. Інвазійні види у флорі Північного Причорномор'я. Київ: Фітосоціоцентр, 2009. 56 с.
6. Бондаренко О.Ю., Назарчук Ю.С. Види рослин школи садівництва м. Одеси (XIX–XX ст.) (за матеріалами MSUD). *Агроекологічний журнал*. 2023. № 1. С. 47–57. DOI: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.1.2023.276727>.
7. Бондаренко О.Ю., Назарчук Ю.С. Перспективи та особливості існування видів роду *Oenothera* L. поза місць культивування в Одеській обл. *Агро-екологічний журнал*. 2024. № 1. С. 26–37. DOI: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.1.2024.29930>. URL: <http://journalagroeco.org.ua/issue/view/17820>.
8. Бойко З.В., Горожанкіна Н.А., Грушка В.В. Розвиток екологічного туризму в Україні на основі використання потенціалу ботанічних садів. 2021. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.6.88>. URL: www.economy.nauka.com.ua.
9. Заїменко Н.В., Рахметов Д.Б., Гапоненко М.Б. та ін. Фундаментальні та прикладні аспекти інтродукції і збереження рослин у Національному ботанічному саду імені М.М. Гришка НАН України: моногр. Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. 540 с.

- URL: <https://www.nas.gov.ua/EN/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9781>.
10. Возіанова Н.Г., Крицька Т.В., Левчук Л.В. та ін. 150-річна історія ботанічного саду Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. *Вісник Одеського національного університету. Сер.: Біологія*. 2017. № 22 (40). С. 115–129. DOI: [https://doi.org/10.18524/2077-1746.2017.1\(40\).105625](https://doi.org/10.18524/2077-1746.2017.1(40).105625).
 11. Скарби гербарію ОНУ (MSUD). Гербарна колекція П.С. Шестерикова. Одеса: Освіта України, 2014. 196 с.
 12. Шестериков П.С. Определитель растений окрестностей. Одесса: Комерч. типографія Сапожнікова Б., 1912. 539 с.
 13. Скарби гербарію ОНУ (MSUD). Гербарна колекція Е.Е. Ліндемманна. Одеса: «Освіта України», 2017. 776 с.
 14. Mosyakin S.L. and Fedoronchuk M.M. Vascular Plants of Ukraine. A nomenclature Checklist. Kiev, 1999. 345 p.
 15. International Plant Names Index. URL: <https://www.ipni.org/>.
 16. Финский ботаник в Одессе. URL: <https://grad.ua/ru/istoriya-odessy/82271-finskij-botanik-v-odesse.html>.
 17. Коваленко С.Г., Васильєва Т.В., Швешь Г.А. Ботаніки і ботанічні дослідження в Одеському національному університеті ім. І.І. Мечникова (1865–2005). Одеса: Фенікс, 2005. 104 с.
 18. Немерцалов В.В. Конспект дендрофлори Одеси. Одеса: Альянс Юг, 2007. 95 с.
 19. Андриєнко Т.Л., Перегрим М.М. Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання). Київ: Альтерпрес, 2012. С. 76–91. URL: https://www.botany.kiev.ua/doc/of_reg_sp.pdf.

REFERENCES

1. Nemertsalov, V.V., Kovalenko, S.G. & Vasileva, T.V. (2010). Etapy introdukcii drevesno–kustarnikovykh rasteniy v dendrofloru Odessy [Stages of the introduction of woody and shrubby plants into the dendroflora of Odessa]. *Vestnik VGU. Seriya: Geografiya. Geoekologiya — Vestnik VSU. Series: Geography. Geology*, 2, 89–91 [in Russian].
2. Kasianovskiy, V.O. (2016). Istorychni narys [Historical essay]. *Z istorii blahoustroiu ta ozelenennia mista Mykolaieva. Kinets XVIII–XIX st.: zbirnyk [From the history of improvement and greening of the city of Mykolaiv. The end of the 18th–19th centuries: collection]*. (pp. 34–40). Mykolaiv. URL: <http://www.niklib.com/resource/ozelenennya.pdf> [in Ukrainian].
3. Vulytsi ta dorohy naselenykh punktiv. DBN V.2.3-5:2018 [Streets and roads of settlements. DBN V.2.3-5:2018]. (2018). *Informatsiyni biuleten Minrehionu Ukrainy — The publication is official. Information bulletin of the Ministry of Regions of Ukraine*, 5, 36–38. URL: <https://www.slideshare.net/ssuser6b7473/7511-23-52018>.
4. Nemertsalov, V.V. (2019). Otsinka fitosanitarnoho stanu zelenoi zony mista Odessy [Assessment of the phytosanitary state of the green zone of the city of Odessa]. *Roslyny ta urbanizatsiia: materialy VIII mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Plants and urbanization: materials of the VIII International Scientific and Practical Conference]*. (pp. 128–129). Dnipro. URL: <http://surl.li/trqil> [in Ukrainian].
5. Protopopova, V.V. et al. (2009). *Invasiini vydy u flori Pynichnogo Prychornomorya [Invasive species in the flora of the Northern Black Sea coast]*. Kyiv: Fitosotsiosentr [in Ukrainian].
6. Bondarenko, O.Iu. & Nazarchuk, Yu.S. (2023). Vydy roslyn shkoly sadivnytstva m. Odessy (XIX–XX st.) (za materialamy MSUD) [Species of plants of the Odessa School of Horticulture (XIX–XX centuries) (based on MSUD materials)] *Ahroekologichnyi zhurnal — Agroecological journal*, 1, 47–57. DOI: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.1.2023.276727> [in Ukrainian].
7. Bondarenko, O.Iu. & Nazarchuk, Yu.S. (2024). Perspektivy ta osoblyvosti isnuvannia vydiv rodu *Oenothera* L. poza misty kulytvuvannia v Odeskii obl. [Prospects and features of the existence of species of the genus *Oenothera* L. outside the places of cultivation in the Odesa region]. *Ahroekologichnyi zhurnal — Agroecological journal*, 1, 26–37. DOI: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.1.2024.29930>. URL: <http://journalagroeco.org.ua/issue/view/17820> [in Ukrainian].
8. Boiko, Z.V., Horozhankina, N.A. & Hrushka, V.V. Rozvytok ekolohichnogo turizmu v Ukraini na osnovi vykorystannia potentsialu botanichnykh sadiv [The development of ecological tourism in Ukraine based on the use of the potential of botanical gardens]. (2021). DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.6.88>. URL: www.economy.nayka.com.ua [in Ukrainian].
9. Zaimenko, N.V., Rakhmetov, D.B., Haponenko, M.B. et al. (2022). *Fundamentalni ta prykladni aspekty introdukcii i zberzhennia roslyn u Natsionalnomu botanichnomu sadu imeni M.M. Hryshka NAN Ukrainy [Fundamental and applied aspects of the introduction and conservation of plants in the National Botanical Garden named after M.M. Hryshka of the National Academy of Sciences of Ukraine]*. Kyiv. URL: <https://www.nas.gov.ua/EN/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9781> [in Ukrainian].
10. Vozianova, N.H., Krytska, T.V., Levchuk, L.V. et al. (2017). 150-riчна історія ботанічного саду Одеського національного університету імені І.І. Мечникова [150-year history of the botanical garden of the Odessa National University named after I.I. Mechnykhova]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Biologiya — Bulletin of Odessa National University. Series: Biology*, 22 (40), 115–129. DOI: [https://doi.org/10.18524/2077-1746.2017.1\(40\).105625](https://doi.org/10.18524/2077-1746.2017.1(40).105625) [in Ukrainian].
11. *Skarby herbariiu ONU (MSUD). Herbarna kolekciiia P.S. Shesterykova [Treasures of the ONU herbarium (MSUD). Herbarium collection of P.S. Shesterykova]*. (2014). Odessa [in Ukrainian].

12. Shesterikov, P.S. (1912). *Opredelitel rasteniy okresnos-
tey Odessy [Key to plants in the environs of Odessa]*.
Odessa [in Russian].
13. *Skarby herbariiu ONU (MSUD). Herbarna koleksiia
E.E. Lindemanna [Treasures of the ONU herbarium
(MSUD). Herbarium collection of E.E. Lindemann]*.
(2017). Odesa [in Ukrainian].
14. Mosyakin, S.L. & Fedoronchuk, M.M. (1999). *Vas-
cular Plants of Ukraine. A nomenclature Checklist*.
Kiev [in English].
15. International Plant Names Index. URL: [https://www.
ipni.org/](https://www.ipni.org/) [in English].
16. *Fynskiy botanik v Odessa [Finnish botanist in Odessa]*.
(n.d.). URL: [https://grad.ua/ru/istoriya-odessy/
82271-finskij-botanik-v-odessa.html](https://grad.ua/ru/istoriya-odessy/82271-finskij-botanik-v-odessa.html) [in Russian].
17. Kovalenko, S.H., Vasylieva, T.V. & Shvets, H.A.
(2005). *Botaniky i botanichni doslidzhennia v Odesko-
mu natsionalnomu universyteti im. I.I. Mechnykova
(1865–2005) [Botanists and botanical research at
Odesa National University named after I.I. Mechnikov
(1865–2005)]*. Odesa [in Ukrainian].
18. Nemertsalov, V.V. (2007). *Konspekt dendroflory Odesy
[Synopsis of the dendroflora of Odesa]*. Odesa [in
Ukrainian].
19. Andriienko, T.L. & Peregrym, M.M. (2012). *Ofitsiini
pereliky rehionalno ridkisnykh roslin administratyvnykh
terytorii Ukrainy (dovidkove vydannia) [Official list of
regionally rare plants of the administrative territories of
Ukraine (reference edition)]*. Kyiv. URL: [https://www.
botany.kiev.ua/doc/of_reg_sp.pdf](https://www.botany.kiev.ua/doc/of_reg_sp.pdf) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 16.05.2024